

ר' שמעון יצחק ויטנברג — ריגה

מתולדותיו

שמעון יצחק ויטנברג נולד בשנת תרס"ג ברוסיה להוריו, ר' מנחם מנדיל ומרת שפרה. בעודו ילד קטן עברה משפחת הוריו לריגה. בעיר זו קיבל את חינוכו וכאן גדל והיה לאילן גדול.

הוריו הכניסוהו לגימנסיה הרוסית אשר בריגה, ושם קיבל חינוך כללי. אבל הנער המחונן גילה נטיה עמוקה ליהדות ולדת, נתגלתה בו זיקה עמוקה לערכי המסורת והתורה, והוא הרבה ללמוד תורה יחד עם לימודים אחרים, ומעודו התנהג כיהודי חרד ומקפיד על קלות כחמורות.

לא היתה זאת זיקה שבאה לו בירושה מדור דור. לא היתה זאת מסורת בית-אבא שחייבה אותו. מתוך הכרה נפשית עמוקה נחיה שמעון יצחק ויטנברג ליהודי חרד, ומכאן גם ההערצה הגדולה שזכה לה גם בשנות נעוריו מצד כל החוגים הזורמים ביהדות לאטביה.

הוא סיים את חוק לימודיו בגימנסיה, והשתלם כעורך דין באוניברסיטת ריגה. אבל יחד עם זה למד תורה והשתלם בכל מקצועות היהדות. ידיעותיו המרובות בכל השטחים, התורניים והחילוניים, עוררו הערצה וכבוד לאישיותו ועזרו לו הרבה בפעולתו הציבורית.

כשסיים שמעון יצחק ויטנברג את לימודיו, ופנה לשוק החיים, עברה על תפוצות ישראל תקופה של התארגנות ושידוד מערכות. המפלגות הציוניות החילונית הרימו ראשן (אחרי מתן הצהרת בלפור) ואמרו להטיל את מרותן על הרחוב היהודי, לערטלו מיהדות ולנתקו ממקור מחצבתו. הסוציאליסטים ואנשי ה"בונד" ידעו שנות גיאות אחרי מהפכת אוקטובר הקומוניסטית, והיהדות הדתית התארגנה במסגרתה של "אגודת ישראל".

לפני שמעון יצחק עמדה קריירה מזהירה של עורך דין מצליח. היו לו כל הסיכויים להצליח הרבה במקצועו זה. נואם בחדס היה, פיקח ושנון, מעמיק מאד ובעל הופעה מקסימה. אבל ויטנברג בחר לעצמו שביל-חיים אחר לגמרי.

הוא נשא לאשה את מרת סימא רוזין, בתו של ר' **חיים מאיר** **רוזין** מהדמויות הבולטות והחביבות ביותר ביהדות ריגה, ויחד עם רעיתו התמסר כולו לעבודה ציבורית ולהקמת תנועת "אגודת ישראל" וביצורה. אשתו היתה מנהלת מוסדות "בית יעקב" ומנהיגת "בנות אגודת ישראל", והוא עצמו — נהיה למנהיג התנועה (כיד ימינו של רבי מרדכי דובין, נשיא "אגודת ישראל", ראש הקהל בריגה ומנהיג יהדות לאטווייה ונציגה), כראש "צעירי אגודת ישראל", כחבר מועצת עיריית ריגה, כציר בפרלמנט הלאטווי, כמנהל בית הספר של "אגודת ישראל" וכעורך עתונת היומי "היינט", ויחד עם זה — שימש עורך דין.

בטרם נכנס לפעילות ב"אגודת ישראל", יום והקים את תנועת "תפארת בחורים" בלאטוויה, אירגון שסידר שיעורי ערב תורניים לנוער הדתי העובד, וניהל בתוכו פעולה תרבותית מקיפה. עם יסוד תנועת "צעירי אגודת ישראל" נכנסו חברי "תפארת בחורים" לתנועה זו, ופעלו תחת השם החדש.

צעיר היה ומלא מרץ, וכך קיבל על עצמו, מתוך הכרת חובה, תפקידים לאין ספור, שמילא בהתלהבות ובשלימות. הוא לא התחשב בבריאותו ובשום מכשולים, כי היה מלא יזמה ורצון ברזל להתגבר על כל המעצורים ולהשיג את מטרתו הנכספת, מטרת "אגודת ישראל" — להשליט את התורה על העם ועל חיי העם. כך הפך האיש הצעיר ורב הכשרונות לעצם מעצמה ולבשר מבשרה של אגודת ישראל.

ועם כל מרצו והתלהבותו, מסירות נפשו וטרדותיו, נשאר תמיד שליו ושקט, מלא סבלנות והומור, מתון ועדין במו"מ שלו עם הבריות, מלא הבנה לנפש האדם ולתהפוכותיה, ומלא רגשי התחשבות עם הוולת.

יחד עם עבודתו הענפה והמיגעת נשארה אצלו תמיד השאיפה ללמוד לדעת ולהשתלם, וכל רגע של פנאי היה קודש ללימודים, לתורה לשמה ממש.

ה ע ס ק ן ל מ ו פ ת

בגיל 27 נבחר ר' שמעון יצחק ויטנברג כציר לפרלמנט הלאטבי מטעם "אגודת ישראל" יחד עם ר' מרדכי דובין, וכבר אז היה אישיות מוכרת מאד ומכובדת בין יהודי המדינה, ופעולות רבות וענפות נזקפו לזכותו.

בימים ההם ניהל ויטנברג בית ספר עברי וגימנסיה של "אגודת ישראל" בריגה. הורים רבים שאפו לעלות לארץ ישראל, ולכן ביכרו בית ספר עברי על פני בית ספר ששפת הוראתו אידיש. מנהיגי "אגודת ישראל" ורבני ריגה החליטו לפתוח גימנסיה ובית ספר עברי של "אגודת ישראל", ששפת ההוראה בו תהא עברית (היחיד במינו אז, בין כל מוסדות החינוך החרדיים בעולם). הבינו מנהיגי יהדות התורה בריגה, כי מוטב ללמד בעברית ולהציל נפשות מישראל מאשר ללמד באידיש ולאבד נפשות מישראל. היה זה מוסד חינוכי לדוגמה ולמופת, שהצליח מאוד בהנהלתו של רש"י ויטנברג, שנאלץ היה לעתים לשמש גם כמורה. חניכי המוסד מילאו, אחרי כן, את ספסלי הישיבות.

עם בחירתו לפרלמנט הלאטבי נפתח לפני ויטנברג שדה פעולה חדש. היהדות החרדית המאורגנת ב"אגודת ישראל" זכתה בשני מקומות בפרלמנט (ר"מ דובין ורש"י ויטנברג) בין שלושה נציגים שנבחרו. היה זה אחרי שבבחירות הקודמות לפרלמנט הלאטבי נבחרו 4 נציגים של מפלגות חילוניות כנגד נציג אחד של "אגודת ישראל" (ר"מ דובין). ויטנברג התבלט בפרלמנט הלאטבי יחד עם ר"מ דובין, מול חוסר מעש ומדיניות הפכפכנית, שניהל הנציג היתודי החילוני. כי נציגי הציונים וה"בונד" לקו אז בלהיטות למצוא חן בעיני הלא-יהודים

שהעמידו פני דימוקראטים, והמחלה הזאת העבירה את הנציגים החילוניים הללו על דעתם והבליטה את חוסר אחריותם. לא כן נציגי אגודת ישראל, שלא נתנו ידם לנאומים של הנציגים החילוניים ולדרישתם — עם סיעה מארכסיסטית קטנה — לאסור את הלימודים הקאתוליים בבתי הספר הנוצריים, דבר שתרם להגברת האנטישמיות במדינה. הם לא ניהלו מדיניות של הזדהות עם בני המיעוט הגרמני בלאטביה ולא קשרו עמם ברית דוגמת הציונים, אלא עמלו לעמוד יום יום על משמר זכויות היהודים, להקל על סבל הפרט והכלל, ולאפשר לקיבוץ היהודי במדינה לחיות את חייו הוא.

ויטנברג התבלט בפרלמנט ונחשב כאחד הנאומים והצירים המוצלחים ביותר. הוא היה אהוב על הכל ומכובד על הכל בגלל אישיותו, כנותו ופקחותו. יחד עם זה לא נטש את עבודתו ב„אגודת ישראל“, בעמלו להתדיר את השפעתה לכל תחומי החיים הציבוריים ביהדות לאטביה.

ויכוח עז נטש בימים ההם ברחוב היהודי בין „אגודת ישראל“ לבין נציגי השמאל היהודי וגרוריתם מ„המזרחי“. נציגי „אגודת ישראל“ טענו, שאין לתת אימון בשום חלק מהעם הלאטבי, ואין ליהודים לכרות ברית עם גרמנים או רוסים. בני המיעוטים בלאטביה, כי כל אלה עושים מדיניותם ברמיה. על היהודים לחשוב תמיד על עצמם. צריכים לעשות מה שטוב ליהודים, ולא מה שטוב למפלגה סוציאליסטית או נוצרית-דימוקראטית, תוך הנחה כי אלה כן אלה אינם אותבי ישראל, ולא יעמדו ליהודים בעת צרתם. כל מדיניות של הזדהות עם גורם זה או זה אצל הגויים, הזדהות עם בני מיעוטים אלה או אחרים, מגבירה את האנטישמיות אצל הצד שכנגד.

לעומתם טענו נציגי הציונים וגרוריתם, כי על היהודים ללחום את מלחמתם של בני המיעוטים הגרמנים והרוסים (רוצחי יהדות לאטביה אחרי כן), וכי גם היהודים מהווים גורם חשוב בלאטביה. לכן — אל להם לנהל מדיניות גמישה אלא חד צדדית, להתקשר עם צד אחד. על הטענות נגדם, איך יוכלו לראות עצמם כחלק בלתי נפרד של העם הלאטבי ויחד עם זה כיהודים לאומיים — לא ניתנה כל תשובה. רש"י ויטנברג התעלה בפרלמנט הלאטבי ונחשב כמומחה הראשון במעלה לעניינים כלכליים, כספיים ואחרים. נאמו הגדול על תקציב המדינה בשנת תרצ"ב הפך למאורע כביר ולשיחת היום בין יהודים וגויים בלאטביה כולה. לפניו עוד לא הצליח איש ללבן ולברר כל כך יפה את הבעיות הכלכליות היסודיות בלאטביה. גם יריביה המושבעים של „אגודת ישראל“ ושונאיה בנפש הודו בכשרונותיו הגדולים. וכה כותב פרום' מתתיהו לאזארסון, נציג הציונים בפרלמנט הלאטבי :

„מן הראוי לציין, שבאישיותו של ש. ויטנברג מצאה לה „אגודת ישראל“ כוח פוליטי מובהק, בעיקר בשטח הבעיות הכספיות והכלכליות. אבל גם ביתר הבעיות היה כוחו רב. מטעם זה עלו תופעותיו לאין ערוך על אלו של חבריו („היהודים והפרלמנטאריזם הלאטבי“).

ל ש י א י ם ב ל ת י נ ו ד ע י ם

ביום 17 במרץ, 1934, בוצעה הפיכה בלאטביה. ראש הממשלה, אולמאניס, פיזר את הפרלמנט ואת המפלגות הפוליטיות במדינה, והכריז על עצמו כעל שליט יחיד, דיקטאטור להלכה ולמעשה.

לא היה בידי היהודים למנוע תהליך זה, אבל תודות למדיניותה הנבונה של „אגודת ישראל“, נמנע מהדיקטאטור מלנהל מדיניות אנטישמית מובהקת, לפני כבוש הנאצים את אירופה, וכך נמנע סבל מיהודי הארץ משנת 1934 עד לשנת 1940, השנה שבה כבשו הקומוניסטים את המדינה.

הנציגות האגודאית שמרה על יחסים של כבוד עם כל חלקי העם הלאטבי בתקופה שקדמה למהפכה, וכן דאגה לקשרים הדוקים עם ראשי מפלגת אולמאניס, דבר שחייב את המפלגה הזאת וראשה להתחשב עם היהודים ולאפשר פעילות פוליטית מצד „אגודת ישראל“.

לדיקטאטור זה היו נטיות אנטישמיות דקות ובין עוזריו היו כמה אנטישמיים מובהקים, אלא שבזכות מנהיגי „אגודת ישראל“ ומאמצייהם גורש חידק האנטישמיות באורח רשמי, וראש „אגודת ישראל“, רבי מרדכי דובין ועוזרו רש"י ויטנברג, הצליחו באותה תקופה להסדיר את החיים היהודיים במדינה בצורה המניחה בהחלט את הדעת.

עתונות האידיש החילונית נקטה עמדת אופוזיציה חריפה נגד הדיקטאטור. ואכן, לא ארכו הימים והעתונים הללו נסגרו. נשאר רק עתון יומי אחד באידיש, „היינט“, שהוצא לאור על ידי „אגודת ישראל“, ושעורכו הראשי היה ר' שמעון יצחק ויטנברג. עתון זה הופיע בלאטביה עד ימי כיבוש המדינה בידי הרוסים ובשנים האחרונות הופיע פעמיים ביום, בבוקר ובצהריים, (כעורכו שימש רבי אלחנן לין, משרידי עסקניה של יהדות לאטביה, שניצל מהשוואה).

בתקופה זו שגשגה תנועת „אגודת ישראל“ בלאטביה והתפתחה הרבה. החינוך תחרדי כבש עמדה אחרי עמדה, מול כשלונו של החינוך החילוני. „אגודת ישראל“ נזייתה לגורם מכריע וקובע ביהדות לאטביה, ומנתיגיה היו למנהיגים המוכרים של יהודי המדינה.

מנהיגי אגודת ישראל פעלו יומם ולילה בכל שטחי העבודה הציבורית. רבי מרדכי דובין הפך לשתדלן ונציג, ורש"י ויטנברג — ליחם ומפעיל, העוהר על ידו. רש"י ויטנברג נבחר למוסדות תנועת „אגודת ישראל“ העולמית, והשתתף בכל כינוסיה הבינלאומיים. עד מהרה נהיה לאישיות מרכזית גם בתנועה העולמית של האגודה.

למרות עבודתו המאומצת ב„אגודת ישראל“, בממשלה, בפרלמנט, בעיריית ריגה, בשטח החינוך, בשטח האירגון והדת, כעורך עתון וכעורך דין, נשאר רש"י ויטנברג תמיד איש רעים להתרועע, אשר לפי אופיו היה נוטה לכאורה לשיבת בית, והיה מסור למשפחתו ולילדיו. יום יום היה יוצא מביתו בשעה 6 בבוקר, וחזר אחרי חצות ובכל זאת היה מוצא לעצמו שעה פנויה לתורה.

אדם השלם היה, שלם עם אלוקיו ועם תורתו. איש מפלגה היה, אבל בו לקטנות וידע להתרומם בעת מבחן ולפעול למען יריביו הפוליטיים כמו למען ידידיו חברי תנועתו. הוא לא הפלה בין אדם לאדם, ולא גרס נוקמנות בפעילתו הציבורית, אף כי יריביו הפוליטיים לא היו זכאים — על הרוב — ליחס חוגן כזה, כי לא הבינו ולא ידעו התרוממות מה טיבה וגדלות נפש מהי. מעולם לא דאג לעצמו ולא חשב על עצמו. את עסקיו הפקיר לטובת הכלל, לטובת האידיאלים שלו, שהיו טהורים ונקיים, אדם ללא רבב, יודע ללחום על עקרונותיו בטאקט ובתבונה.

ביתו — בית לדוגמה ולמופת. רעייתו עמלה כמוהו למען האידיאלים של התנועה האגודאית ולמען הציבור החרדי — בשטח החינוך בעיקר. משפחת ויטנברג, ר' שמעון יצחק ורעייתו מרת סימא, שימשה מקור להשראה ולעידוד לגדוד שלם של עסקנים פעילים וצעירים, שקמו בתקופה זו ליהדות התורה בלאטביה.

מ ק ד ש ש ש מ י ם

הגיעו שנות השואה. הסובייטים כבשו את לאטביה יחד עם יתר מדינות הבאלקאן, והשתלטו על כל החיים הציבוריים. רש"י ויטנברג נאסר מיד וסולק מכל תפקידיו. אויביו הפוליטיים הרבו להלשין עליו ולתארו כנציג ה"פאשיזם היהודי". בדומיה נשא רש"י ויטנברג את סבלו. כששחרר, אימה אימת הפולשים הנאצים על הקיבוץ היהודי המעונה בידי הקומוניסטים, ונעשו מאמצים להציל את הניתן להציל. בני משפחתו של רש"י ויטנברג שמחוץ ללאטביה עמלו להשיג ויזות עבורו ועבור בני משפחתו. היתה לו האפשרות להציל את נפשו ולעלות לארץ ישראל או לנסוע לאמריקה. אבל הלוחם המדיני והחרדי טהור הלב סירב. באחד המכתבים האחרונים שלו כתב: "עלי להישאר כאן — עם כל אחי. אשר יקרה אותם יקרה גם אותי..."

כשכבשו הנאצים את ריגה, נאסר מיד רש"י ויטנברג כמנהיג הקהילה על ידי המשטרה הלאטבית המיוחדת, ששירתה את הרוצחים הנאצים. שוביו הלאטביים התעללו בו ופצעוהו קשה. אתרי שמונה על ידי הנאצים כאחד מראשי "מועצת הזקנים", שחרר מידי המשטרה הלאטבית.

אז נערך טבח גדול ביהודי ריגה, ובטרם התאווש ויטנברג מואסו, בטרם יעמוד על מצב העניינים הוציאו הנאצים להורג עוד אלפי יהודים וביניהם — את אשתו מרת סימא. קבר אחים גדול נברה לאלפי הקדושים, ועם סתימת הגולל הגיע למקום רש"י ויטנברג. לדברי עד ראייה השמיע "קדיש" מועזע ומחריד, וכשסיים — התמוטט והתעלף...

ויטנברג התאווש. רק כבן ארבעים היה אז, אבל מכאן ואילך נראה היה כזקן. הוא המשיך כמיטב המסורת שלו בעסקנות למען הציבור, בימים המרים והקשים ביותר, ודוקא בימי המבחן הקשים נתגלתה שוב אישיותו המזהירה ומליאת ההוד.

מרצו חזר אליו, והוא עבד יומם ולילה. שום תפקיד לא היה קשה לו. ההיסטוריון שמעון דובנוב, שהיה כלוא בגיטו ריגה, מסר לרש"י ויטנברג את כתבי היד שלו לשמירה, ורש"י ויטנברג קברם, עם כתבי־יד אחרים, בבית העלמין אשר בריגה.

תגיעה שעת חיסול הגיטו, ואישיות דגולה וטהורה כרש"י ויטנברג לא יכלה לראות את הנעשה ולהתריש. הוא משך את ידיו מכל פעילות שלא היתה לרוחו. התנהגותו זו לא היתה לפי רוחם של אלה ששיתפו פעולה עם הנאצים. במשך זמן מה ניהל את מחלקת הסטיסטיקה וענייני הקבורה בגיטו, ועם המשלוחים הראשונים של יהודי ריגה למחנה קיירוואלד, שבגרמניה, הועבר לשם גם רש"י ויטנברג ובני מנחם, שנשאר בחיים. מנהיגים חדשים קמו בגיטו, עסקנים חילוניים לשעבר, ששיתפו פעולה עם הרוצחים, תמורת הסיכוי כי יצליחו להציל את עורם. רש"י ויטנברג הפריע להם בעצם שהותו בריגה...

בראשית שנת תש"ד הגיע רש"י ויטנברג למחנה האימים שבקיירוואלד שעלה בתנאיו האימים ובמשטרתו הרצחנית והאכזרית על פני מחנות המוות בוכנוואלד וברגן-בלזן. אך גם שם, בתנאים האימים ביותר, נשאר ר' שמעון יצחק בין היהודים המעטים, ששמרו בגבורה עילאית על קיום המצוות והתנזרו ממאכלים אסורים.

הוא ריכז סביבו את היהודים הדתיים שבמחנה ועודד את רוחם; וכן אירגן לימוד זוגי בין האסירים. בעל זכרון מצויץ להמליא היה, והיה משנן בעל פה לאחרים שיעורים שלימים. כל דאגתו היתה נתונה ללימוד התורה בימיו האחרונים לחייו עלי אדמות... מאה ספרי תורה אסף רש"י ויטנברג בטרם נשלח לקייר-וואלד, והטמינם במחבוא. אבל הרוצחים השפלים מצאו את הספרים וקרעום לגזרים, אך לתורה שבלב לא יכלו הרוצחים להגיע...

בסוף החורף תש"ד, זמן מה לפני השיחרור הועבר ויטנברג למחנות עבודה שונים עד שהגיע לבוכנוואלד. שרידים שניצלו ממחנה בוכנוואלד מספרים:

„בכוח אישיותו המוסרית קיבץ סביבו קבוצה של אנשים שהיו כמין חוט השדרה בקרב שברי אדם במחנה. בתנאים האימים מצאו הללו כוח נפשי להתארגן לשם עזרה הדדית לעידוד הרוחות. לפעמים היו מתכנסים בצנעה ולומדים בצוותא פרקי מקרא או קטעי גמרא שרש"י ויטנברג ידעם בעל פה. רבי שמעון יצחק, שרזון גושו הילך אימים גם על בני המחנה, נתעלה לדרגת של קדוש, הנאכל באשו ומאיר לזולתו באור נמשו. מקור חדש של דמעות חמות נתגלה למעוני המחנה, בשעה שראו את הקדוש רש"י ויטנברג מחזיר בקדושה ובטהרה את נשמתו הגדולה ליוצר האנושות“.

(נכתב ע"י חבר סופרים בישראל)

